

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԶԱՔԱՐՅԱՆ ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԻՇԽԱՆԻ

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

Պարտադիր ատեստավորման ենթակա ուսուցիչների վերապատրաստման
հետազոտական աշխատանք

ԵՐԵՎԱՆ 2023

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Օրենքի վրա հիմնված քաղաքացիական հասարակության ստեղծումը հանդես է գալիս որպես այդ հասարակության բոլոր առողջ ուժերի ընդհանրական խնդիր, որի լուծումը հնարավոր է միայն առկա հնարավորությունների լիարժեք օգտագործման պարագայում: Դրանցից մեկը կապված է գիտության ընձեռած հնարավորությունների լիարժեք օգտագործման հետ: Օրինականության և իրավակարգի ամրապնդումը, հանցագործությունների դեմ պայքարն ամբողջ հասարակության խնդիրն է. այն լուծելու ճանապարհին առաջացած խոչընդոտները պայմանավորված են գործնականում բոլոր ոլորտների (տնտեսական, մշակութային, բարոյական, պետական կառավարման և այլ) անկատարությամբ: Երկար ժամանակ օրինականության և իրավակարգի ամրապնդումը համարվել է զուտ իրավագետների խնդիր: Որքան ավելի ենք մոտենում նոր ժամանակներին, որքան մեծ է իրավական խնդիրների լուծման փորձը, այնքան ավելի է ամրապնդվում այն համոզումը, որ իրավական պետության և քաղաքացիական հասարակության ստեղծումը համալիր գիտական և գործնական հիմնախնդիր է: Օրինականության և իրավակարգի ամրապնդման խնդրի լուծման գործընթացին միացել են նաև այլ մասնագետներ: Ստեղծվել են գիտության սահմանային ոլորտներ՝ իրավունքի փիլիսոփայություն, իրավունքի սոցիոլոգիա, իրավապահ ոլորտի կառավարման տեսություն, իրավաբանական հոգեբանություն, դատական հոգեբուժություն և այլն: Սակայն այնպիսի բազմոլորտ գիտություն, ինչպիսին մանկավարժությունն է, որն ունի իր հետաքրքրություններն ու մեծ հնարավորություններն իրավական ոլորտում, դեռևս քիչ է օգտագործվում ժամանակակից մարտահրավերներին դիմակայելու համար: Արդի հասարակությունում կտրուկ մեծացել և շարունակում է մեծանալ օրինականության և իրավակարգի ամրապնդման մանկավարժական հիմնախնդիրների լուծման նշանակությունը իրավաբանական մանկավարժության՝ իբրև կիրառական գիտության հնարավորությունների օգտագործմամբ: Իրավական պետության էության, նրա մարդասիրական և ժողովրդավարական նշանակության ժամանակակից ընկալումների

համաձայն՝ իրավապահ մարմինների և աշխատակիցների գործունեությունը պետք է կատարելագործվի: Դա, մասնավորապես, ենթադրում է աշխատանքի մանկավարժականացում, այսինքն՝ աշխատանքի հարստացում մանկավարժական մոտեցումներով, եղանակներով և միջոցներով, իրավաբանական մանկավարժության տվյալների և հանձնարարականների լիարժեք օգտագործմամբ այն պահին և այնտեղ, որտեղ դա անհրաժեշտ է և որտեղ կարող է տալ լավագույն գործնական արդյունքներ: Հասարակական կյանքի մարդասիրացման և ժողովրդավարացման ճիշտ ընկալվող միտումներն անթույլատրելի են դարձնում ուժային միջոցների օգտագործումն 4 իրավապահ մարմինների աշխատակիցների կողմից: Դրանք նաև պարտավորեցնում են գործել առավել պրոֆեսիոնալ, օգտագործել արդյունավետ և քաղաքակիրթ միջոցներ, որոնց շարքին են դասվում նաև մանկավարժական մեթոդները, ներառել մանկավարժական մոտեցումները աշխատանքի մեջ և իրավաբանական ուսումնասիրման առարկա դարձած կյանքի իրադարձությունների քննարկումների ժամանակ: Դա մեծացնում է իրավաբանների պրոֆեսիոնալիզմի նկատմամբ պահանջները՝ ներառյալ իրավաբանական մանկավարժության իմացությունը: Ժամանակը թելադրում է իրավական ոլորտում մանկավարժության հնարավորությունների օգտագործման բարելավման անհրաժեշտություն: Անհրաժեշտ է առանձին ուսումնասիրությունների ամբողջականացման գիտակցում, իրականության օրինաչափությունների ուսումնասիրման առանձնահատկությունների հայտնաբերում, համարժեք հարացույցի, մեթոդաբանության, տեսության մշակում, ինչը կարող է բարձրացնել նաև մանկավարժական մշակումների մակարդակը: Հայաստանի Հանրապետությունում մարդասիրական, ժողովրդավարական, քաղաքացիական, իրավական հասարակության ստեղծման այս պատմական փուլում, երբ սոցիալական արդարությունը, յուրաքանչյուր մարդու կյանքը, իրավունքը, անձի արժանապատվությունը պետք է դառնան բարձրագույն արժեքներ, իրավաբանական մանկավարժության սոցիալական պատասխանատվությունը կտրուկ աճել է. վերջինիս համար բացվել են զարգացման նոր հնարավորություններ և գիտական որոնումների

լայն ասպարեզ՝ յուրաքանչյուր քաղաքացու անվտանգ և ազատ կյանքի ապահովման նպատակով:

Հետազոտության նպատակն է մշակել իրավաբանական և մանկավարժական գիտությունների հանգույցում ձևավորված իրավաբանական մանկավարժության գիտության հայեցակարգային հիմքերը:

Հետազոտության խնդիրներն են՝ ուսումնասիրել փիլիսոփայական, իրավաբանական, հոգեբանական, արժեբանական և մանկավարժական գիտական աղբյուրները, առանձնացնել և բացահայտել այն նախադրյալները, որոնք հայեցակարգային հիմք են հանդիսանում իրավաբանական մանկավարժության ծագման և կայացման գործընթացում, որոշել նրա նպատակը, խնդիրները և զարգացման հնարավորությունները ՀՀ-ում:

Կրթության ոլորտի բազմաթիվ հետազոտություններում մշակվել են իրավաբանական մանկավարժության փիլիսոփայական, մարդաբանական, իրավաբանական, հոգեբանական, արժեբանական և մանկավարժական հիմքերը, գիտականորեն հիմնավորվել են իրավաբանական մանկավարժության ձևավորման նախադրյալներն ու գործոնները, մշակվել տեսական և մեթոդաբանական հիմքերը, սահմանվել են իրավաբանական մանկավարժության հիմնական հասկացությունները, բացահայտվել՝ գործառույթների բովանդակությունը, հիմնավորվել՝ սկզբունքները: Սակայն դեռևս բացահայտված չեն հասարակության իրավական ոլորտի և մանկավարժության միջև առկա որոշակի օրինաչափ կապերը: ՀՀ-ում բարձրագույն իրավաբանական կրթության մանկավարժական մոտեցումները, գործընթացի նպատակները, խնդիրները, բովանդակությունը, ձևերը և մեթոդները մշակման կարիք ունեն. Անհրաժեշտ է համակարգվել և ձևակերպվել արդի իրավաբանական կրթության ոլորտում դասավանդողների անձնային և մասնագիտական կոմպետենցիաները կրթության որակի ապահովման համատեքստում:

1. Ժամանակակից պայմաններում բարձրագույն իրավաբանական կրթության զարգացման հիմնական միտումները

Իրավաբանական մանկավարժության՝ որպես գիտության զարգացումը նպաստում է ՀՀ-ում իրավական ոլորտի կատարելագործմանը, օրինականության և իրավունքի ամրապնդմանը, հասարակական կյանքի մարդասիրացմանը և ժողովրդավարացմանը:

Ժամանակակից իրավաբանական մանկավարժության՝ որպես մանկավարժական գիտելիքի նոր բնագավառի տեսական հիմքերի մշակումը, նրա օբյեկտի, առարկայի, նպատակի, խնդիրների, համակարգի, մեթոդաբանական սկզբունքների, հայեցակարգային դրույթների, հիմնական հասկացությունների բնութագրումը նախադրյալներ են ստեղծում այդ գիտության հետագա զարգացման համար:

Իրավաբանական մանկավարժության բնորոշումը՝ որպես մանկավարժության ինքնուրույն գիտաճյուղ, գիտելիքների միջգիտական բնագավառ, հնարավորություն է ստեղծում իրավունքի հետազոտման և, առավել ևս, կատարելագործման մեջ մանկավարժական հայեցակետի անհրաժեշտությունը տեսնել իրավունքի տեսության հիմնարար դրույթների կիզակետում:

Իրավաբանական մանկավարժության՝ իբրև կիրառական գիտության հնարավորությունների բացահայտումը մեծացնում է օրինականության և իրավակարգի ամրապնդման մանկավարժական հիմնախնդիրների լուծման նշանակությունը, իրավապահ մարմինների և աշխատակիցների գործունեության հիմնովին կատարելագործման անհրաժեշտությունը:

Իրավաբանական մանկավարժության հայեցակարգային հիմքերի (փիլիսոփայական, մարդաբանական, իրավաբանական, հոգեբանական, արժեքական, մանկավարժական) վերլուծությունը և հիմնավորումը՝ գիտելիքների այդպիսի ամբողջականության տեսքով, ապահովում է իրավաբանական

մանկավարժության բնութագրումը որպես ամբողջական միջգիտական բնագավառի, որը թեև գտնվում է իրավաբանական և մանկավարժական գիտելիքի հատման սահմանում, բայց գլխավոր հատկանիշներով համարվում է ոչ թե իրավագիտության, այլ մանկավարժության գիտաճյուղ:

Իրավապահ մարմինների անձնակազմերի բարոյահոգեբանական պատրաստվածության մանկավարժական համակարգի մշակումն ապահովում է այդ մարմինների լիարժեք գործունեությունը, հիմնավորում գործընթացի մանկավարժականացման անհրաժեշտությունն ու էությունը և նրանց մասնագիտական-մանկավարժական պատրաստմանը ներկայացվող պահանջները:

Բարձրագույն իրավաբանական մասնագիտական կրթության մեջ ժամանակի պահանջներին հարիր մասնագետներ պատրաստելու և նրանց ուսուցման ընթացքում նոր մոտեցումների բացահայտման նպատակով իրականացվող տեսական ու գործնական հիմքերի վերլուծությունն առաջացնում է մասնագետ-իրավաբանների պատրաստման եղանակների փոփոխություն, նոր և նորարարական մոտեցումների անհրաժեշտություն, ուսուցման ընթացքում նոր տեխնոլոգիաների կիրառում:

Հայ իրականության մեջ կրթության զարգացման գործընթացների ուսումնասիրություններն արդիական են դարձնում բարձրագույն իրավաբանական կրթության որակի ու արդյունավետության բարձրացման խնդիրների արդյուն- 7 նավետ լուծումները և նոր պահանջներ են առաջադրում պրոֆեսորադասախոսական կազմի մանկավարժամասնագիտական իմացությանը և ունակությունների խորացմանն ու զարգացմանը: Հետազոտության տեսական նշանակությունը • Իրավաբանական մանկավարժության հիմնախնդիրները մասնակիորեն դիտարկվել են և՛ իրավագիտության, և՛ մանկավարժության մեջ, սակայն սույն հետազոտությունում մշակվել են նրա փիլիսոփայական, մարդաբանական, իրավաբանական, հոգեբանական, արժեքաբանական և մանկավարժական հիմքերը, որը տվյալ խնդրի ուսումնասիրումը դարձրել է ավելի ընդգրկուն և ամբողջական: • Հետազոտության մեթոդաբանական և

տեսական հիմունքների մշակմամբ ճանաչվում է մանկավարժության նոր գիտաճյուղը՝ իրավաբանական մանկավարժությունը:

Գիտական իմացության աճող տարբերակվածության պայմաններում փիլիսոփայությունն ամենագործուն մասնակցությունն է ունենում միասնացման գործընթացում՝ աշխարհի միասնական պատկերի մեջ առանձին գիտությունների նվաճումների համադրությամբ: Նշվում է, որ փիլիսոփայությունը հոգևոր գործունեության ձև է՝ նպատակաուղղված աշխարհայացքային արմատական հարցերի դրվածքին, վերլուծությանն ու որոշմանը՝ կապված աշխարհի և մարդու նկատմամբ ամբողջական հայացքի մշակման հետ: Դրան են վերագրվում այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են մարդու յուրահատկության և համընդհանուր կեցության մեջ նրա զբաղեցրած տեղի ըմբռնումը, մարդկային գործունեության իմաստն ու նշանակությունը, կեցության և գիտակցության, սուբյեկտի և օբյեկտի, ազատության, պայմանականության ու ճանաչելիության և բազում այլ երևույթների փոխհարաբերությունը: Փիլիսոփայությունը հանդես է գալիս երկու ձևով՝ 1) որպես ամբողջ աշխարհի և մարդու՝ այդ աշխարհի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի իրազեկություն և 2) որպես իմացության սկզբունքների համալիր, իմացական-ճանաչողական գործունեության համընդհանուր մեթոդ: Սրանով է հիմնավորված փիլիսոփայության բազմաթիվ գործառույթները երկու խմբով ներկայացնելը՝ աշխարհայացքային և մեթոդաբանական: Մանկավարժությունն անձի զարգացման և դաստիարակության հիմնահարցերը լուծելիս զարգացման փիլիսոփայական տեսության, հասարակական կյանքում տնտեսական գործոնի դերի, դաստիարակության պատմականության, նրա հասարակական նպատակի իմացության ընդհանուր օրինաչափությունների փիլիսոփայական ըմբռնման կարիք ունի: Ներկայում առավել ընդունելի է փիլիսոփայությունը որպես մանկավարժության մեթոդաբանական գործոն համարելը, որն օրինաչափ է և պայմանավորվում է փիլիսոփայական գիտելիքների բնությամբ, աշխարհայացքային էությամբ և աշխարհում մարդու տեղի իմաստավորման լուծելի խնդիրներով:

Սոցիալական, քաղաքական, գիտական համընդհանուր փոփոխություններով բնորոշվող 21-րդ դարը նորի փնտրտուքի մեջ է նաև կրթության ոլորտում. այդ են պահանջում տեղեկատվական հասարակության զարգացման արդի միտումները: Սակայն կրթության ոլորտի արդիականացումը դժվարությունների է հանդիպում և հաճախ ետ է մնում գիտության, տնտեսության, մշակույթի զարգացման, սոցիալական հարաբերությունների և հասարակական գիտակցության փոփոխությունների մակարդակներից:

Սոցիալական փիլիսոփայությունը, ինչպես նաև նրանում առկա կրթության փիլիսոփայության խնդիրները կրթության զարգացման հարցերը դարձրել են արդի գիտական հետազոտությունների գլխավոր առարկան: Մեր կարծիքով՝ փիլիսոփայությունն ունի կրթության համար հատուկ արժեք ներկայացնող ներուժ՝ պայմանավորված նրա մշտապես խնդրահարույց հարցողական բնույթով, բազմափոփոխակ պատասխանների թույլտվությամբ, իմացության գործիքակազմի նկատմամբ անդրադարձ հարաբերությամբ, տրամաբանականության և հետևողականության պահանջով:

Իրավաբանական մանկավարժության ճանաչողության օբյեկտն ընդհանուր է իրավագիտության ճանաչողության օբյեկտի հետ՝ հասարակության իրավական ոլորտը, օրինականությունը և իրավակարգը, իրավապահ կառույցների, մարմինների և աշխատակիցների գործունեությունը: Ընդհանուր է նաև նրանց գլխավոր նպատակը՝ իրավական հասարակության ստեղծում, օրինականության ու իրավակարգի ամրապնդում: Սակայն էականորեն տարբեր է իրավաբանական մանկավարժության և իրավաբանության ճանաչողության առարկան:

Տանք իրավաբանական մանկավարժության կատեգորիաների հետևյալ դասակարգումը՝

1. համակարգային կատեգորիաներ,

2. իրավապահպան գործունեության ապահովման իրավաբանա-մանկավարժական համակարգի կատեգորիաներ,

3. մանկավարժական մասնավոր կատեգորիաներ:

Իրավաբանական մանկավարժության մեթոդաբանության բուն էությունն արտահայտվում է մանկավարժական գիտության ընդհանուր մեթոդաբանական սկզբունքներում, հետազոտության հիմնական ելակետային դրույթներում և մանկավարժական իրականության երևույթների գնահատման մեջ:

Դրանցից կարևորներն են.

1. օբյեկտիվության սկզբունքը,
2. դետերմինիզմի սկզբունքը (պատճառայնություն, դիպվածականություն),
3. փոխկապակցման և փոխգործունեության սկզբունքը,
4. համակարգվածության սկզբունքը,
5. զարգացման սկզբունքը:

Իրավաբանական մանկավարժության մասնավոր մեթոդաբանությունը համապատասխանում է այն օբյեկտիվ անհրաժեշտությանը, որը պետք է հաշվի առնի հետազոտվող մանկավարժական փաստերի, օրինաչափությունների և մեխանիզմների որակական յուրահատկությունները, որոնք բնորոշ են իրավաբանական մանկավարժության հետազոտության առարկային: Հիմնական և յուրահատուկ իրավաբանա-մանկավարժական օրինաչափությունները և դրանց ամբողջությունն իրենց արտացոլումն են գտնում իրավաբանական մանկավարժության հատուկ գիտական սկզբունքներում.

1. Մանկավարժական առարկայականության սկզբունք:
2. Իրավաբանա-մանկավարժական յուրահատկության սկզբունք:

3. Դաստիարակության, կրթության, ուսուցման, զարգացման, գործունեության, կենսաձևի և իրավաբանորեն զգալի վարքագծի, մարդու գործողությունների միասնականության սկզբունք:

4. Իրավաբանա-մանկավարժական հիմնախնդիրների և դրանց լուծման մեջ առանձնահատուկի և ոչ առանձնահատուկի, էականի և միջնորդավորվածի միասնության սկզբունք:

5. Արդիականության սկզբունք:

6. Մարդասիրության, ժողովրդավարության և օրինականության սկզբունք:

7. Կառուցողականության սկզբունք:

2. Իրավական դաստիարակության մարդաբանական հիմքերը

Հայաստանում ընդհանուր զարգացման մարդասիրական միտումները հետաքրքրություն են առաջ բերում մանկավարժական մարդաբանության՝ որպես համակողմանի գիտելիքների հիման վրա մարդու դաստիարակությանը վերաբերող գիտության նկատմամբ: Դրա հետ կապված՝ ծագում են հարցեր, մասնավորապես՝ մանկավարժական մարդաբանությունն ընդհանուր առմամբ մարդուն հասկանալու ի՞նչ գիտական ներուժ ունի, ի՞նչ մանկավարժական խնդիրներ են ծառայում նրա առջև, ինչպե՞ս պետք է համաձայնեցնել տարբեր գիտությունների հայեցակետերը մարդու հիմնախնդրի վերաբերյալ: Մանկավարժական մարդաբանության առարկա են դիտվում ձևավորվող ու զարգացող մարդը և «մարդ» երևույթը կրթության համատեքստում: Ժամանակակից մանկավարժական մարդաբանությունը դաստիարակությունն ընդունում է որպես մի գործընթաց, որը պահպանում է մարդկային հասարակության ինքնությունը և պայմաններ է ստեղծում հասարակության զարգացման, ինչպես նաև մարդ արարածի արդյունավետ գոյության համար: Ահա թե ինչու է այն օբյեկտիվորեն համարվում մեծագույն արժեք, որն արդիական է մարդկության թե՛ ներկայի և թե՛ ապագայի, ցան- 11 կացած սոցիումի և յուրաքանչյուր մարդու համար: Ժամանակակից

մանկավարժական մարդաբանությունը դաստիարակությունն ընկալում է որպես գործընթաց, որը պահպանում է հասարակության մարդասիրական բնույթը, պայմաններ է ստեղծում սոցիումի և անձի զարգացման համար: Մարդաբանական մոտեցման տեսանկյունից դաստիարակությունը դիտարկվում է որպես մարդկային կեցության հատուկ մեթոդ և առանձնահատուկ գործունեություն, որն ունի չափազանց բարձր արժեք:

Կրթության փիլիսոփայությունն ընդհանուր մանկավարժական հիմնախնդիրները հետազոտում է մարդու հիմնախնդիրների փիլիսոփայական իմաստավորման համատեքստում: Կրթության փիլիսոփայության մեջ առանձնացվում են երկու հիմնական ուղղություններ՝ պատմափիլիսոփայական, որում վերլուծության է ենթարկվում կրթության վրա անվանի փիլիսոփաների գաղափարների ունեցած ազդեցությունը, և գործառույթային-տիպաբանական, որի շրջանակներում քննվում է տարբեր մանկավարժական դպրոցների և ուղղությունների փիլիսոփայականմեթոդաբանական հայեցակարգը:

Մարդու իրավունքների նշանակությունը ժամանակակից իրավակարգի օրինականացման կարևոր սկզբունք է, որը պահանջում է այդ իրավունքների ավելի խոր ուսումնասիրություն, այսինքն՝ անցում անմիջապես խնդրին՝ մարդու իրավունքների, գաղափարների փիլիսոփայականմարդաբանական հիմնավորմանը և այդ իրավունքների ակունքների բացահայտմանը: Եզրահանգում է կատարվում, որ մարդու ձգտումներից առավել հիմնարարը սեփական ես-ի, սեփական էքզիստենցիայի, սեփական նույնականության պահպանումն է, և այս ձգտումը մարդաբանական ամենակարևոր շահն է: Այս շահի իրականացման նվազագույն պայման է բռնությունից հրաժարվելու պահանջը, որի կատարումը մարդուն մարդ է դարձնում. դա այլ մարդու իրավունքների, նրա արժեքների և արժանապատվության ճանաչման պահանջն է: Իրավաբանական մարդաբանության համատեքստում իրավունքի փիլիսոփայության հիմնական հարցը համարվում է ընդհանուր փիլիսոփայական «ով է մարդը» հարցի կոնկրետացումը և հանդես է գալիս նաև որպես հարց այն մասին, թե «ով է իրավաբանական մարդը»: Մարդն իրավունքի համակարգում, այսինքն՝

իրավաբանական մարդը, նախնառաջ սուբյեկտ է, որոշակի գործողությունների կատարողը և դրա կրողը, ուստի իրավաբանական մարդաբանության կարևորագույն հարց է համարվում «ո՞վ է իրավունքի սուբյեկտը» կամ «ի՞նչ է նշանակում լինել իրավունքի սուբյեկտ և ոչ ուղղակի բարոյական պարտավորվածության սուբյեկտ կամ քաղաքացի»: Լինել իրավական սուբյեկտ դեռ չի նշանակում լինել իրական իրավագիտակցության կրող: Իրավական սուբյեկտի գաղափարում դրված է գիտակցված վարքագիծը: Գիտակցված գոյության գործնական և կենսական սահմանները արտահայտված են գործունակության գաղափարի մեջ:

Հայաստանի արդի սոցիալ-տնտեսական համակարգի զարգացման պայմաններում առանձնահատուկ հրատապություն է ձեռք բերում անձնային, հասարակական և պետական հետաքրքրությունների հավասարակշռության ապահովման ու համաձայնեցման հիմնախնդիրը, որի լուծումը կախված է պետության և հասարակության փոխուղղված կապերի զարգացման մակարդակից: Գործունակ հասարակության ձևավորումը համարվում է հայոց պետականության կարևորագույն ռազմավարական խնդիրներից մեկը, ըստ որի՝ առանց ժողովրդավարության և քաղաքացիական հասարակության զարգացման, առանց քաղաքացիների իրավունքներն ու ազատությունները ապահովելու, առանց իր իսկ՝ պետական իշխանության արդյունավետ կազմակերպման անհնար է լուծել պետության առջև կանգնած հրատապ խնդիրներից որևէ մեկը: Քաղաքացիական հասարակությունը և իրավական պետությունը քաղաքացիական և իրավաբանական երկու հիմնական հասկացություններ են: Այդ հասկացությունների տեսական իմաստավորման ամբողջ բարդությունն «իրավունք», «պետություն», «հասարակություն» հասկացությունների միասնության մեջ է: Այս փոխկապակցված երևույթների բարդ բնույթն ամփոփված է հետևյալ ձևակերպման մեջ. առանց քաղաքացիական հասարակության՝ չկա իրավական պետություն, առանց իրավական պետության՝ հնարավոր չէ լիարժեք քաղաքացիական հասարակության ձևավորում: Իրավական պետությունը ոչ միայն դիմադարձ չի կանգնում քաղաքացիական հասարակությանը, այլև ստեղծում է պայմաններ նրա բնականոն գործառնության և կատարելագործման համար, քանի որ վերջինս

օբյեկտիվորեն ինտեգրում է բնակչության բոլոր սոցիալական շերտերի ու խմբերի շահերը և արժեքները: Նմանատիպ ինտեգրման մեջ բովանդակվում են ծագող հակասությունները քաղաքակիրթ իրավական ճանապարհով լուծելու, սոցիալական կտրուկ հեղափեկումները բացառելու, հասարակության զարգացման բնականոն զարգացումն ապահովելու երաշխիքները:

20-րդ դարը պատմական ասպարեզից ընդմիջտ հեռացավ՝ երևան բերելով սոցիալական կյանքի դինամիկայի աճ, ցնցելով մեր երևակայությունը քաղաքականության, տնտեսության կառուցվածքներում և մշակույթի մեջ կատարված խորագույն փոփոխություններով և, որպես այդ ամենի հետևանք, թողնելով մեզ կատարյալ լինելուց հեռու մի հասարակություն, որում ապրում ենք: Եվ այս խնդրահարույց իրավիճակում էլ կատարվում է մարդու՝ հասարակության մեջ իր տեղի և դերի, իր արարքների համար պատասխանատվության գիտակցումը, ինչպես նաև իր գործունեության ուղղությունների և ձևերի ընտրությունը: Իրավագիտակցության և իրավական մշակույթի կայացման ու ձևավորման մեջ ամեննին ոչ վերջին դերն են խաղում իրավակարգը և օրինականությունը՝ այն գլխավոր գործոնները, որոնք վկայում են հասարակության իրավական համակարգի մասին: Ներկա ժամանակներում օրինականությունը՝ որպես հասարակության զարգացման կարևորագույն պայման և միջոց, ձեռք է բերում առանձնահատուկ նշանակություն՝ կապված ազգային-պետական կարգի, ապրանքա-շուկայական հարաբերությունների ձևավորման, համաշխարհային իրավունքի համակարգ ինտեգրման, հասարակության ժողովրդավարացման, մարդու իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի ապահովման խնդիրների լուծման հետ: Իրավական պետության ստեղծումն ու կերտումը պետք է իրականանան քաղաքացիական հասարակության հենքի վրա, հասարակության մեջ ապահովի իրավունքի գերակայությունը, օրինականությունն ու իրավակարգը, մարդու իրավունքների ու ազատությունների առավելագույն պաշտպանությունը, որի պայմաններում միայն մարդիկ կկարողանան ստեղծագործաբար աշխատել ու արժանավայել ապրել: Օրինականության և իրավակարգի ամրապնդումը, հանցագործությունների դեմ պայքարն ամբողջ հասարակության խնդիրն է: Իրավունքի

վրա հիմնված իրավական պետության և քաղաքացիական հասարակության ստեղծումը համալիր գիտական և գործնական հիմնախնդիր է: Օրինականությունը և իրավակարգն անքակտելիորեն կապված են հասարակության մանկավարժական համակարգի, նրանում իրավապաշտ վարքի նշանակությունը հասկացող կամ ժխտող և համապատասխան ձևով նրա նորմերին վերաբերվող քաղաքացիների զանգվածային և անհատական վարքի վրա ներագող դաստիարակության, կրթության, ուսուցման և զարգացման ինստիտուտների գործելու հաջողության և արդյունավետության հետ: Օրինականության և իրավակարգի դիտարկումը ակնհայտ է դարձնում դրանց սերտ կապն ու կախվածությունը հոգեբանական գործոններից: Մեծանում է նաև հոգեբանական գործոնների դերն ու ազդեցությունը իրավակարգի վիճակի վրա, երբ դա վերաբերում է բոլոր քաղաքացիների և նրանցից յուրաքանչյուրի կյանքի իրավական իսկությանը, հանցագործության իրավիճակին, մակարդակի և դրա դեմ մղվող պայքարի հաջողությանը: Այդ հարցում մարդկանց և խմբերի հոգեբանությունը վճռորոշ նշանակություն է ունենում: Իրավական պետության, նրա մարդասիրական և ժողովրդավարական նախանշանակվածությամբ իրավական մարմինների աշխատանքը պետք է արմատապես վերանայվի: Դա անհնարին կլինի առանց իրավապահ մարմինների բոլոր աշխատակիցների հոգեբանական վերակառուցման: Քաղաքացիական հասարակությունը և իրավական պետությունը պատմականորեն և ծագումնաբանորեն մեկմեկու կապված, ժողովրդավարական ինքնակազմակերպման ունակ ժամանակակից քաղաքակիրթ մարդկային հանրույթի իրողություններ են: Ինչպես ցույց է տալիս պատմությունը, քաղաքացիական հասարակության և իրավական պետության ձևավորումը գործնականում կատարվում է զուգահեռաբար: Քաղաքացիական հասարակությունն իր գոյության և զարգացման ընթացքում միշտ կախված է եղել ժողովրդավարական պետության առկայությունից և ժողովրդավարական իրավական համակարգի զարգացումից: Իրավական պետության գործառնության համար անհրաժեշտ է իրավական մշակույթի և հասարակական հարաբերությունների բարձր մակարդակ, որոնց մարմնավորման իրական արդյունքը քաղաքացիական հասարակությունն է: Այդ պատճառով կարելի է ասել, որ իրավական

պետության կայացումը, քաղաքացիական հասարակության զարգացումը և իրավական մշակույթի ձևավորումը փոխադարձաբար՝ մեկը մյուսին պայմանավորող գործընթացներ են: Անկարելի է քաղաքացիական հասարակություն կառուցել կամ ձևավորել արհեստականորեն. այն պետք է առաջանա «ներքևի» նախաձեռնության արդյունքում և ինքնակամորեն, պետք է ձևավորվի և զարգանա ինքնուրույնաբար: Ահա թե ինչու քաղաքացիական հասարակության ձևավորման կարևորագույն պայմաններից մեկը անձի համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացումն է և ինքնազարգացումը, անձ, որն ազատորեն ընտրում է իր կենսական ուղին և պատասխանատու է դրա համար, ունի սեփական արժանապատվության գիտակցում և զգացում, զարգացած իրավական մշակույթ: Բայց իրավական մշակույթը, ընդհակառակը, կարելի է և պետք է ձևավորել իրավական լուսավորության, իրավական դաստիարակության, քաղաքացիա-իրավական կրթության միջոցով: Անկախ մտածող և ներքնապես ազատ մարդ կարելի է դաստիարակել միայն այն դեպքում, եթե ջանքերն ուղղվեն այն համոզմունքի ձևավորմանը, թե անձը, նրա իրավունքներն ու ազատությունները հանդիսանում են բարձրագույն արժեքներ: Հանցագործությունների աճը, սոցիալական պաշտպանվածության ցածր մակարդակը պահանջում են ակտիվացնել աշխատանքներն անձի իրավունքների լուսաբանության ասպարեզում: Այսպիսով՝ Հայաստանում քաղաքացիական հասարակության կառույցների ձևավորման հեռանկարները գործնականում նշանակալից չափով կախված են իրավական մշակույթի ձևավորման հեռանկարից, իսկ այդ գործընթացում կապը երկկողմանի է: Որպեսզի անձը դառնա քաղաքացի, նրա սոսկ իրավական տեղեկացվածությունը բավարար չէ. անհրաժեշտ է իրավունքի վերաբերյալ նրա գիտելիքները դարձնել ամենօրյա կիրառական նորմեր: Իսկ պատմականորեն ստեղծված ավանդույթների, մարդու իրավունքների և ազատությունների թերագնահատմամբ առաջնորդվելը չի նպաստում մարդկանց կողմից բարձրագույն իրավական արժեքների գիտակցմանը և անձի ու հասարակության իրավական մշակույթի մակարդակի բարձրացմանը, քաղաքացիական հասարակության ինքնակազմակերպմանը:

Հայաստանի Հանրապետությունում հասարակության կյանքի տարբեր ոլորտներում՝ տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական, կատարվում են արմատական վերափոխումներ, որոնք ուղեկցվում են իրավական համակարգի լայնածավալ բարեփոխումներով, այդ թվում՝ նաև օրենսդրությունում, իրավաստեղծ և իրավապահ մարմիններում, իրավունքի կիրառման և ապահովման մեխանիզմներում ու միջոցներում: Իրավունքի ոլորտում վերափոխումների արդյունավետությունը, դրանց համապատասխանությունն այն խնդիրներին, որոնք կանգնած են հայ հասարակության և հայոց պետության առջև, անմիջականորեն կախված են ժամանակակից հայ հասարակության իրավական մշակույթի մակարդակից, որում միշտ էական նշանակություն է ունեցել և այժմ էլ ունի իրավաբանների իրավական մշակույթը, նրանց մասնագիտական իրավագիտակցության վիճակը և հնարավորությունները: Իրավունքը հասարակական կյանքի այնպիսի երևույթ է, որ ձևավորվում և գործառնում է մարդկանց գիտակցության ու կամքի շնորհիվ: Այդ պատճառով ցանկացած իրավական համակարգի զարգացածության մակարդակը շատ բանով կանխորոշվում է մարդկանց իրավագիտակցությամբ: Ժամանակակից քաղաքակիրթ հասարակության մեջ մասնագիտական իրավագիտակցության գլխավոր, հիմնական և հիմնարար աղբյուրը բարձրագույն մասնագիտական իրավաբանական կրթությունն է: Մասնագիտական իրավաբանական կրթությունը հանդիսանում է, մի կողմից, հասարակության իրավական մշակույթի մաս, որը կատարում է հատուկ գործառույթներ: Այն իր մեջ կուտակում է հասարակության իրավական մշակույթի խտացումները և փոխանցում պրոֆեսիոնալ իրավաբանների մի սերնդից մյուսին: Այս տեսանկյունից իրավաբանական կրթությունը հանդես է գալիս իբրև մասնագիտական իրավական մշակույթի վերարտադրման ձև և ենթարկվում է հասարակության իրավական համակարգի զարգացման ու գործառնության օրինաչափություններին: Մյուս կողմից՝ բարձրագույն իրավաբանական կրթությունը համարվում է բարձրագույն մասնագիտական կրթության համակարգի մի մաս: Այն ունի իր բովանդակային տարրերը՝ չափորոշիչների, կրթական ծրագրերի և այլ փաստաթղթերի տեսքով, իրացվում է մասնագիտացված սոցիալական ինստիտուտների՝ բարձրագույն

ուսումնական հաստատությունների զանազան ձևերում: Այս տեսանկյունից իրավաբանական կրթությունը ենթարկվում է կրթության համակարգի գործառնման ու զարգացման օրինաչափություններին:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

Իրավաբանական մանկավարժությունը մանկավարժության այն ոլորտն է, որը լուծում է մարդկանց կողմից՝ դաստիարակվածության, կրթվածության և զարգացվածության քաղաքակրթորեն զարգացած մանկավարժական հատկություններ ձեռք բերելու խնդիրը՝ հարմարեցնելով այն իրավական ոլորտի և իրավապահ մարմինների գործունեությանը: Իրավապահ մարմիններն իրենց իրավաբանական, օպերատիվ-ծառայողական գործունեության արդյունքներին հասնելու համար պետք է միաժամանակ լուծեն մանկավարժական խնդիրներ, այդ գործունեության մեջ հմտորեն ներմուծեն մանկավարժական կառուցվածքի տարրեր, օգտվեն մանկավարժական մեթոդներից և միջոցներից, ունենան համապատասխան մասնագիտամանկավարժական պատրաստվածություն: